

İbn Arabî'nin "Â'yân-ı Sâbite"si ile Jung'un "Arketipler"i Üzerine Bir Değerlendirme

AYŞE ÖZTEKİN

AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ UZAKTAN EĞİTİM UZMANI

ayse@yesevi.edu.tr

Özet

İnsanın kendini tanıması, kendisi olması, kendileşme süreci hem psikoloji hem din bilimlerinin konusunu oluşturmaktadır. İnsanın kendine ait değerleri keşfetmesi ve yaşamı varoluşla ilgili bir olgudur. İnsanın doğduğundan itibaren doğduğu ve yaşadığı dünyaya yabancılık çekmemesi ona verilmiş olan ilk örnekler, ilk fikirler (arketip / â'yân-ı sâbite) sayesinde. İnsan iç dünyasında sözkonusu gizil imgelere sahip olmasa dış dünyada onları tanıyamaz. Bu çalışmada psikoloji biliminde yaptığı çalışmalarla olduğu kadar teolojiye olan yakınlığıyla da bilinen Jung'un analitik psikolojisinin temelini oluşturan ortak bilinçdışı ve Arketipler Kuramı ile İslam Dünyası'nda konuyu asırlar öncesinde ilahi boyutta ele alan İbn Arabî'nin Â'yân-ı Sâbite'si değerlendirilmiştir. Bundan amaçlanan insanı ve insanın kendi olarak varoluşunu din psikolojisi bilimi açısından ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Â'yân-ı Sâbite, Arketip, Ortak Bilinçdışı

Abstract

An Evaluation on The Â'yân-ı Sâbite of Ibn 'Arabî and The Archetypes of Jung

Human self-recognition, being himself and the process of individuation are the subjects of both the sciences of psychology and religion. Discovering one's self-values and implementing them is an existential phenomenon. It is through the primary samples, the primary ideas (archetype / â'yân-ı sabite) given to man, that he does not feel himself as an alien to the world he was born to and he lives in since the birth. Should man did not have these latent images of his inner world, he would not be able to recognize them in the outer world. In this study, Jung's notion of collective unconsciousness and archetypes, which form the basis of his theories of analytical psychology and Ibn 'Arabî's notion of Â'yân-ı Sâbite, which, in the light of divine sources, had been worked out by him centuries ago, have been evaluated.

The purpose is, to put forward the existence of man and of himself in terms of psychology of religion.

Key Words: Â'yân-ı Sabite, Archetypes, Collective Unconscious,

Giriş

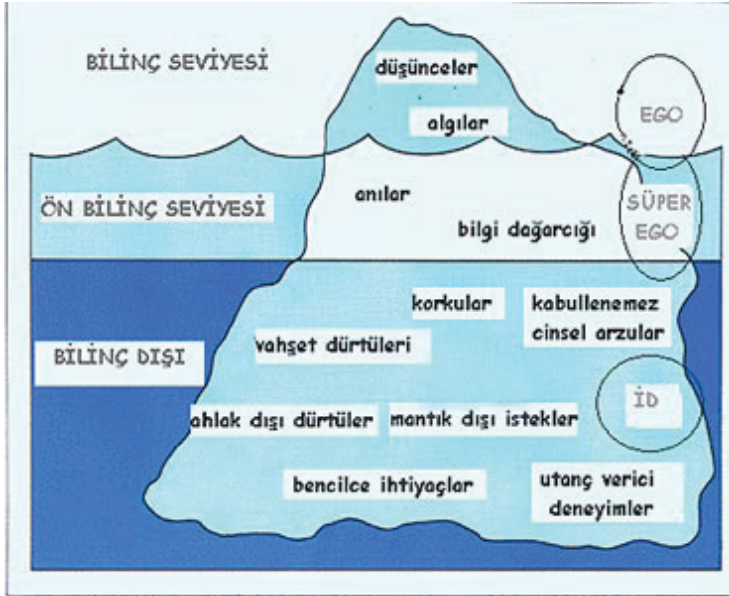
Çağlar boyunca insanın yaşadığı en önemli sorunlardan biri, kendi gerçeğinden kopması ve kendine yabancılaşması sonucunda yaşadığı fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar olmuştur. Bu konuda hem din bilimleri hem de psikoloji bilimi insanı çözmeye ve bu soruna çözüm üretmeye çabalamıştır. Bunun için de insanın, özelliklerini, yeteneklerini, üstün ve zayıf yönlerini bilmesi, kısaca kendini tanıması ve bilmesi amaçlanmıştır. Bundan da amaç, “Kendini bilen Rabbini bilir” kutsi hadisinde olduğu gibi Allah’ı, Yaraticısını, Öğretmenini bilmektir. İnsan kendi özünü bildikçe “Allah’ın kendi bilinmez olan hazinesinin bilinmesi” de sözkonusu olacaktır. Batı’da Psikoloji biliminde insanı tanımaya yönelik temel teşkil eden çalışmalar yapılmıştır. Ancak kimliğin evrenselliğine ve ilâhî bağlantısına hemen hemen başlangıçta hiç değinilmemiş, değinenler ise eksik kalmıştır. Jung, bunların içinde bu bağa en yaklaşmış olanıdır.

Jung’dan söz etmeden önce hocası Freud’dan söz etmek kaçınılmaz olacaktır. Gerçekten de Freud, çağdaş psikolojinin en önemli isimlerinden birisidir. Freud’un önemi, Batı dünyasında ilk kez 1926 yılında yayınlanan “*ego ve id*” adlı eseriyle yapısal bir kişilik kuramı ortaya koymasındadır. Bu sistem üç ana unsurdan oluşmaktadır: *İd, ego ve süper ego*. Konuyla doğrudan ilgili olması bakımından burada Freud’un “id” kavramı üzerinde durulacaktır.

Freud’e göre, id, kalıtsal olarak içgüdüleri de kapsayan ve doğuştan varolan gizilgüçlerin tümüdür. O, id’i “gerçek ruhsallık” olarak adlandırmaktadır; çünkü o, nesnel gerçeklerden bağımsız olarak vardır. Ruhsal enerji kaynağı olan id, zamanla kendinden çıkacak olan egoya ve süper egoya da enerji sağlar. Freud, buna *haz ilkesi* demektedir. İd, acıdan kaçınma ve haz duyabilme amacıyla iki süreçten yararlanır: *Refleks eylemler ve birincil süreçler*.¹

Aşağıdaki şema bu üçlü sistemin işleyişini çarpıcı bir biçimde gözler önüne sermektedir:

¹ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 9.b., İstanbul, 2000, s.44.

Şekil 1-Freud'da Bilinç Seviyeleri ve Buz Dağı Benzetmesi ²

Bu şema dikkatle incelendiğinde Freud'un bilinçdışı olarak da adlandırdığı "id" in ilâhi olandan uzak, dünyaya yönelik, karanlık güçlerin hüküm sürdüğü bir "id" olduğu açıkça görülür. Bu bağlamda Batı Dünyası'nda kişiliğin, ilâhi olanla buluşturulması ilk olarak Carl Gustav Jung'a ait olacaktır. Çünkü Freud'a itiraz ederek attığı adımla geldiği yer, insanın maneviyat ve psikoloji arasındaki ulvi boyutuyla ilgilidir.

Carl Gustav Jung'a Göre Arketipler Kuramı

Jung'un "aktif hayal kurma metodu" ile bilinçdışının derinliklerinden getirdiği hayaller, onun arketip kuramının temelini oluşturmaktadır. Jung "*Arketipler ve Ortak Bilinçdışı*" adlı çalışmasında konuyu gündeme getirir. Bu terimleri incelemeye geçmeden önce "kollektif / ortak bilinçdışı" kavramının çevirilerde çoğunlukla toplumsal bilinçdışı şeklinde yanlış bir biçimde yer aldığı gözlenmiştir. Ancak bunun ortak bilinçdışı olarak çevrilmesi daha doğrudur; çünkü "collective", "ortak, müşterek, paylaşılan, genel" anlamına gelir. Bununla beraber yapılan doğrudan alıntılarda bu ifadeye dokunulmamıştır.

2 <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/kisilik.htm>

Arketipler, her bireyin kendi içinde sahip olduğu/içinde taşıdığı, tüm insanlık için ortak olan evrensel motifler yoluyla doğuştan kendilerine miras bırakılmış olan ifade biçimleridir.³

Ortak bilinçdışı ve arketipler kuramı ile ilgili olarak Jung şöyle der: “Toplumsal (ortak) bilinçdışı, bireysel bilinçdışından, varlığını kişisel tecrübelerden değil de ırsî olarak aktarılmış olandan kaynak alması açısından farklıdır. Bireysel bilinçdışı, bir zamanlar bilinç kapsamında olanın, unutmaya veya bastırma yoluyla bilinçdışına çıkmasıdır. Oysa toplumsal (ortak) bilinçdışı hiçbir zaman bilinçli olmamıştır. Arketip kavramı, toplumsal bilinçdışının kaçınılmaz bir uzantısıdır, insan ruhunun oldu olası ve her yerde belirgin bazı muhtevalarına işaret eder. Mitoloji araştırmaları bunları ‘*motivler*’; Levy Bruhl’in ilkel psikolojisi ‘*toplumsal temsiller*’; teoloji ise ‘*hayal kategorileri*’ diye tanımlar. A. Bastian geçmişte bunları düşüncelerin ataları (Urgedanken) diye adlandırmıştır. Oysa ruhun bilinçli yönünden farklı olarak, ikinci bir psişik sistemi vardır. Bu sistem toplumsal ve gayri ferdi hususiyettedir. Gelişimi bireysel değil, kalıtımsaldır”.⁴

Bir başka açıdan ele alınırsa Jung’a göre arketip, eşyayı alışılmış öğrenme sürecinin dışında algılamaktır. Arketipin, kendine has bir sureti yoktur. Daha çok “organize eden” bir prensip gibi işlevsellik gösterir. Arketip uzaydaki “kara delik” gibidir. Onun varlığını sadece ışığı yuttuğu zaman anlarsın.⁵ Hayatta her tipik duruma tekabül eden bir arketip vardır. Arketipleri muhtevası olmayan kalıplar gibi düşünebiliriz. Bir arketipe uyan bir olay meydana geldiğinde bu kalıp hareketlenir...⁶

Jung’un arketiplerinin yer aldığı ortak bilinçdışını aşağıdaki şema ile açıklamak mümkündür.⁷

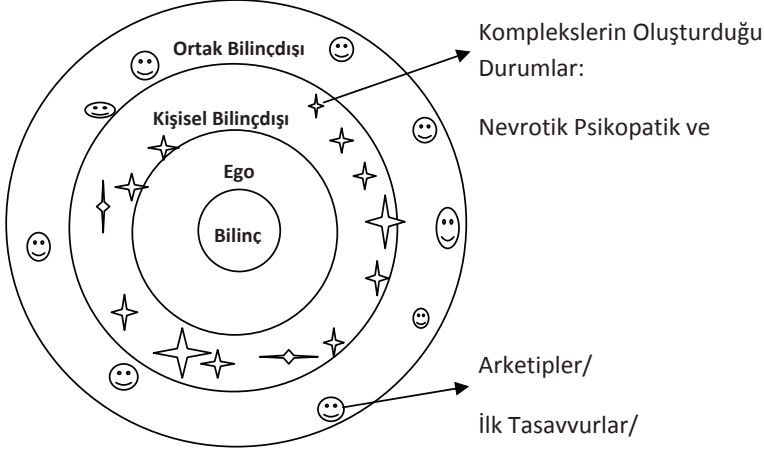
3 Eugene Taylor, *The Mystery of Personality: A History of Psychodynamic Theories*, 2009, New York, s. 108.

4 C.G. Jung, *Die Archetypen und das kollektive Unbewusste*, Walter Verlag, 1989, s.56. Zikreden: Mustafa Merter, *Doküzyüzkatlı İnsan*, İstanbul, 2006, s. 151. Ayrıca bkz. Frieda Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, Çev. Aslan Yalçın, 5. baskı, İstanbul, 2001, s.59-89.

5 C.G. Boeree, *Personality Theories*:www.ship.edu/cgboeree/jung.html. Zikreden: Merter, *a.g.e.*, s. 151.

6 G.C.Jung, *a.g.e.*, s.51. Zikreden: Merter, *a.g.e.*, s.151.

7 Salih Akdemir, “Kur’an’da Nefs” konulu sunum, Ankara, 2009.

Burada dikkat çekici olan Freud'daki "id/ bilinçdışı"nın Jung'da kişisel bilinçdışına dönüşmesidir. Jung Freud'un yapısal kişilik kuramında bulunmayan ortak bilinçdışını batı dünyasında ilk kez gündeme getirmiş görünmektedir.

İnayet Han "C.G. Jung ve Sûffizm" adlı makalesinde "*belleğimizin bağlantılı olduğu daha derin bir dünya vardır ve bu evrensel belleğin, diğer deyişle ilahi aklın tek dünyasıdır. Sadece bunun için bile belleğin kapıları açılmalıdır*" şeklindeki kendi ifadesi ile Jung'un "...Biz aynı zamanda farkında olmadığımız ve varlığımızdan önce de var olan bir düşünceye sahibiz." ifadesini bir araya getirirken en üstünlükörü incelemenin bile insanın aklında anlamlı paralelliklerin çakışı gibi bir yankılanma yarattığından bahseder.⁸ En başta hem Sûfiler hem de Jung, aklın orta menzilinin ötesindeki sahipsiz alana ulaşmaya çabalarlar ki bu alanda alışılmış düşüncemize ters gelen fakat kişinin kendilik imgesinde belirleyici olan bir anlamlılık duygusuna erişilir. Sûfiler de Jung da akla bütünlükçü bir bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısıyla, kişinin kendilik imgesindeki varlığının daha geniş boyutlarını ve kişinin dünya görüşünü kapsamakta başarısız kalan basitçi ve küçültücü görüş bertaraf edilmiş olur.⁹ Sûfiler ve Jung için, düşüncemize karşı gelen kozmik potansiyeller, akla, insan aklının yazılımının anlaşılmaz ve tükenmez arketiplerine ipucu

8 C.G. Jung, *Kollektive Bilinçdışının Arketipleri*, Princeton, 1980, s.33. Zikreden: Pir Vilayet İnayet Han, *C.G.Jung ve Sufizm*, s. 41-42, "Jung Psikolojisi ve Tasavvuf", Çev. Kemal Yazıcı-Ramazan Kutlu, İstanbul, 1997, s.41-62.

9 Pir Vilayet İnayet Han, a.g.m.,s.42.

sağlayan semboller şeklinde görünür. Fakat sûfiler için, bunlar bazen kendilerini sûfnin bedenindeki gizil teveccühün görünümünde açığa vururlar.¹⁰

Mustafa Merter ise, Jung'un alana yaptığı katkıları takdir ederken, onu ilâhi boyuttan hâlâ yoksun olarak düşünmektedir. O, bu görüşünü, İbn Arabî'nin â'yân-ı sâbite kuramını Jung'un arketipleri ile karşılaştırırken açıklar: "Jung'un arketipleri ile İbn Arabî'nin â'yân-ı sâbite kavramı arasında benzer yönler vardır. Bireysel bilinç ve bilinçdışının ötesinde, tüm insanlığa özgü, zaman mekan ötesi, "kollektive/toplumsal" bir gerçekliğin olabileceği fikri, iki öğretinin buluştuğu temel noktadır. Bu potansiyelin "ara âlemde beklemede oluşu" da belli açılardan benzerlik taşır. Öte yandan Jung, bu "ara âlemin" her an tecelli ettiğinin (her an yeniden yaratılış/ halk-ı cedîd) ayırına varamamış, münferit bir takım dışavurumlar olarak algıladığı arketip güncelleşmesinin aslında hayatın asli dinamiği olduğunu fark edememiştir. Arketipleri "kelimeler" olarak tasavvur edersek, bu kelimeleri oluşturan harfler, yani Esmâ-i Hüsna, esas itibarıyla İbn Arabî'nin (ks) kavramsal çatısının dayanak noktasıdır. Zira asli sabit değerlerin dünyada somut nesnelere haline dönüşmesi, bizi yaratan Rabbimizin güzel isimleri vasıtasıyla olur. Jung ile İbn Arabî düşüncesini birbirinden ayıran bir diğer özellik, arketiplere atfedilen "kötülük" potansiyelidir. Â'yân-ı sâbite alanında kötülüğe yer yoktur. Kötülük dediğimiz şey, insanın cüzi iradesiyle yaptığı seçimlerle, aslında kusursuz olan esma karışımının, deyim yerindeyse 'kıvamını' bozmasıdır."¹¹

İbn Arabî'de Â'yân-ı Sâbite Kuramı

Â'yân-ı sâbite, Arapça, değişmez aynlar, özler anlamına gelmektedir. İbn Arabî'ye göre, varlıkların "Allah (CC) ilminde sabit olan ezeli hakikatlerin varlık âlemine çıkmadan önce bunlar hakkındaki ilmi" dir.¹² İbn Arabî düşüncesinde, tüm varlıkların ilk belirlenme ve yeryüzünde var edilme noktası ayân-ı sâbite'dir. Â'yân-ı sâbite aynı anda hem ilâhi isimler ve hem de mümkün şeylerin hakikatleri demektir. İbn Arabî bu kavramı, Fütuhâtı Mekkiyye ve Füsusu'l Hikem adlı eserlerinde detaylı bir biçimde incelemiştir. Mustafa Çakmaklıoğlu, doktora tezinin¹³ konu ile ilgili bölümünde şu bilgileri ak-

10 Pir Vilayet İnyet Han, a.g.m.,s.43.

11 Merter, a.g.e., s. 152-153.

12 Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Anka Yayınları:66, 2005,İstanbul, s:69.

13 Mustafa Çakmaklıoğlu, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye Göre Dil-Hakikat İlişkisi Marifetin İfadesi Soru-*

tarmaktadır: "Bu önemli istilâh iki lâfızdan oluşmaktadır: "Ayn" ve "sâbit". Bunlardan birincisiyle hakikat, zât ve mahiyet kastedilirken ikincisiyle henüz hâricî, somut bir varlık kazanmamış olan aklî, zihnî vücûd kastedilir. Dolayısıyla İbnü'l-Arabî, â'yân-ı sâbite ile, kendisinde eşyanın hakikati ya da zihnî mahiyetlerin bulunduğu mâkul âlemi kasteder. Duyumlanabilir hâricî varlığın mukabili olarak bu aklî âlemden hâricî varlık soyutlandığı için İbnü'l-Arabî bunlara "mâ'dûmât" ya da "ademî şeyler" der ve bu sabit özlerin hâricî vücûdun kokusunu bile almamış olduklarını kaydeder.¹⁴ O, bu kavramla, maddî âlemdeki bütün görünür varlıkların, somut bir varlık haline gelmeden önce Zât-ı İlâhî'deki kuvve/sübût halindeki bulunuşlarına işâret etmek ister.¹⁵ Bu itibarla İbnü'l-Arabî'nin bazen "mahiyet" diye de isimlendirdiği "â'yân-ı sâbite", Hakk'ın sonsuz isimlerinden her birinin ilm-i ezeli'deki sûretlerinden ibârettir. İlâhî isimlerin hariçteki sûretlerine ise mezâhir denir.¹⁶ Hissî âlemde zuhûr eden her bir mahlûkât bu sabit özleri ne ise ona göre vücûd kazanır; her bir mahlûkât sübût'unda ne ise vücûd'unda da o şekil üzere zuhûr eder. Her kim â'yân-ı sâbite'sinde, yâni "ademî" halinde mü'min ise vücûdunda da bu sûret üzere zuhûr eder. Dolayısıyla "vücûd", â'yân-ı sâbite'ye giydirilmiş bir elbise gibidir.¹⁷

İbn Arabî 'ye göre bunlar, Rahman'ın nefesinden vücut bulmuş kelimelerdir. Bu yönüyle İbn Arabî, insan varoluşunun kaynağını, Tanrı'nın kelâmıyla izah etmekte; Tanrı'nın kelâmını da 'yaratma ilkesi' saymaktadır. Böylece kelâmın tecellisi olan Kutsal Kitap ile bütün âlemin bir kitap haline gelmesi aynı ilkeyle temellendirilir.¹⁸

Öte yandan İbn Arabî'nin söylediği gibi, kişi Tanrı'yı Tanrı'nın gözleriyle gördüğü üstünlük noktasına geçemediği takdirde, örnek yoluyla arketipin niteliğini yalnızca tahmin edebilir. "Rabbinizi kendinizin bilgisi ile bildiğiniz zamanlarda sahip olduğunuzdan farklı bir bilgi ile kendinizi bilirsiniz; artık kendinizi O'nun vasıtasıyla bilirsiniz."¹⁹

nu", s.306-309, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.

14 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, thk. Ebu'l-Alâ Afîfî, (Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye), Kahire 1946. Aktaran Çakmaklıoğlu, a.g.e.s.307.

15 Afîfî, *Mystical Philosophy*, s. 47., Aktaran Çakmaklıoğlu, a.g.e., s.307.

16 İbnü'l-Arabî, *Tenbihât*, s. 44, Aktaran Çakmaklıoğlu, a.g.e., s.307.

17 İbnü'l-Arabî, *Fusûs*, s. 83., Aktaran Çakmaklıoğlu, a.g.e., s.307.

18 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. ve şerh. Ekrem Demirli, 2006, İstanbul, s. 292.

19 <http://sonmucid.wordpress.com/2011/02/04/kuantum-fizigi-ve-tasavvuf-ayni-seyi-soyluyor/>

Değerlendirme ve Sonuç

Â'yân-ı sâbite, İbn Arabî'den çok önce muhtelif din ve felsefelerde ya da çeşitli kelâm ekollerinde kullanılan bazı ıstılah ve ibârelerle içerik itibariyle yakın anlamlar taşısa da, Afîfi ve Suad Hakim'in de vurguladığı gibi ilk kez İbn Arabî'nin kullandığı bir kavramdır.²⁰

Afîfi â'yân-ı sâbite kuramının sadece İbn Arabî'ye özgü bir kuram olduğunu vurgulamaktadır. O bu görüşe İbn Arabî'den önceki çeşitli din ve felsefelerdeki kuramları araştırarak varmıştır. Bununla birlikte İbn Arabî'nin bu kuramının doğrudan Kur'an-ı Kerim'den kaynaklandığı düşünülmektedir: “*Yeryüzünde ve kendinizde gerçekleşecek hiç bir olay yoktur ki, Biz onu varlığa getirmeden (yaratmadan) önce, bir Kitap'ta olmasın! Bu, Allah'a göre çok kolaydır. O halde, yitirdikleriniz için üzülmemeniz ve size verdikleri ile de şırmamanız için, (bu gerçeği hiç bir zaman aklınızdan çıkarmayın!) Allah, kuşkusuz, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez!*” [57 el-Hadîd: 22-23]²¹

Açıkça görülmektedir ki, Yüce Allah “**Biz onları yaratmadan önce**” sözü ile olabilecek tüm olayların kuvve halinde bulunduğunu ifade etmektedir. Bu kuvve halindeki olaylar ancak Allah'ın onları yaratmasıyla fiil haline dönüşebilmektedirler. Bu bağlamda söz konusu ayetin İbn Arabî'nin kuramına bir temel ve kaynak oluşturduğunu düşünmek mümkündür. Bu hususun başka bir çalışmada ayrıntılı bir biçimde incelenmesi yerinde olur.

Jung'un ortak bilinçdışının arketipler kuramı, her ne kadar İslâmî kaynaklara ve yazarlara atıfta bulunmasa da, hem hakikatin (gerçeklerin) zaman ve mekân ötesi olduğu ve ilâhi olanın, bağı kurabilen tüm insanlara açık olduğu bilgisinden hareketle hem de bir bilim adamı olarak yaptığı araştırmalarla aralarında asırlar olmasına rağmen yakın sonuçlar elde ettiğini gözler önüne sermektedir. Jung bu kuramıyla Batı Dünyası'nda kişiliği ilâhî boyuta yüceltme onuruna ulaşmıştır. Burada önemli olan, psikoloji biliminin ileri gelen, dünyaca tanınmış bilim adamlarından biri olan Jung ile ondan asırlarca önce yaşamış, hem kendi dönemine hem de sonrasına damgasını vurmuş bir mutasavvıf ve düşünür olan İbn Arabî'nin çok yakın kuramlar geliştirmiş olmaları ve ikisinin de insanı ve özünü esas alan bir konuda çalışmış olmalarıdır.

20 Bkz., Afîfi, *Mystical Philosophy*, s. 47; A. mlf., “İbnü'l-Arabî'nin Sisteminde “Â'yân-ı sâbite” ve Mu'tezile'deki “Ma'dümât”, İDÜM., s. 259; Hakim, Uludağ, “Â'yân-ı sâbite” mad. DİA, İstanbul 1991, c. IV, s. 198, Aktaran Çakmaklıoğlu, a.g.e.,s.307.

21 Son Çağrı Kur'an, Çev. Salih Akdemir, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009.

Jung'u izleyen ve içlerinde Abraham Maslow, Robert Frager, Stanislav Grof'un da bulunduğu bir grup düşünür, psikolog ve bilim adamı 1960'ların sonlarında transpersonel psikoloji (benötesi psikoloji) adını verdikleri yeni bir psikoloji ekolü kurmuşlardır. Transpersonel kavramını ilk kullanan, William James olmuştur. Bununla birlikte bu ekolün, insanların yaşadıkları '*duruk deneyimler*'den bahseden Maslow'un çalışmalarından beslendiği söylenebilir. İnsan psişesinin boyutları ile ilgili anlayış zamanla genişletilmiş; sosyal, ırksal, kolektif ve filogenetik anılar ve arketipik dinamikleri kapsayan²² bu alanda (Transpersonel -Benötesi Psikoloji) çalışmalar yapılmıştır.

Aşkın, manevi yönüyle bağıni koparan insan kendi doğasına da yabancılaşır. İnsanı insan yapan öz, Allah'ın içimize üflediği nefhadır. Bu yüzden Allah'a yakınlıkla gerçek benliğimize yakınlık arasında doğru bir orantı vardır²³ Grof'un 'ruhsallık' olarak kavramlaştırdığı din anlayışını Allport 'İçsel (intrinsic) din -dışsal (extrinsic) din' olarak ikiye ayırmıştır. Intrinsic ve Extrinsic sözcüklerinin sözlük anlamlarına bakıldığında 'intrinsic'in gerçek, aslında olan, yaradılıştan, hakiki ve 'extrinsic'in eğreti, dıştan gelen, geçici anlamlarının olduğu görülebilir. Kendi dilimizdeki kullanımı ve anlamını daha iyi ifade ettiği gerekçesiyle bu kavramı "gerçek, öz, asıl din" olarak kullanmak anlamlı bulunmuştur. Bu bağlamda Akdemir'in²⁴ de Rum Suresi 30. Ayet ile temellendirdiği gerçek din, insanın Allah'ın yarattığı üzere olan kendi doğasına yönelmesi anlamına gelir. O halde özümüzle, doğamızla bağlantıda olmak, onu keşfetmek, geçici ve dıştan gelene değil de asıl olana yönelmek ve ona göre yaşamakla mümkündür.

Bu anlayış insanın özyapısına, potansiyeline, yeteneklerine odaklanan ve bunların gerçekleşmesi için yüksek deneyimleri yaşama ve yaşatma yöntemlerini uygulayan transpersonel- benötesi psikolojinin yaklaşımıyla desteklenebilir.²⁵ Holotropik hallerle ilgili araştırmaların en önemli imalarından biri, günümüzde psikotik olarak tanı konan ve ayırım gözetmeksizin baskılayıcı ilaç tedavileriyle tedavi edilen rahatsızlıkların bir çoğunun aslında kökten bir kişilik dönüşümü ve spritüel bir açılmanın sıkıntılı evreleri olduğunun farkına varılmasıdır. Bunlar doğru biçimde anlaşılır ve desteklenirse, bu

22 Grof, Stanislav, *Geleceğin Psikolojisi*, çev.: Sezer Soner, Ege Meta Yayınları, İzmir, 2002, s.14.

23 Öznur Özdoğan, *Aşkın Yanımız Maneviyat*, Özden Öze Yayınları, 2009, Ankara, s.27.

24 Bkz. Salih Akdemir, Kur'an ve Laiklik, Form Yayınları, İstanbul, 2000, s.28.

25 Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar*, Lotus Yayınevi, 2005, Ankara, s.66.

psikospritüel krizler duygusal ve psikosomatik iyileşme, dikkate değer psikolojik değişimler ve şuur eylemleriyle sonuçlanabilir.²⁶

Kendini gerçekleştiremeyen, potansiyellerini varoluşa çıkartamayan insan, İbn Arabî'nin benzetmesiyle nefesini tutarak veremeyen insan gibidir. Ruhumuzun çoğunlukla yaşadığı sıkıntı da genellikle kapasitemizi kullanamayıp ilerleyememekten, enerjimizin sabit bir noktaya sıkışıp kalmasından kaynaklanır. Bu aynı zamanda fiziksel ve zihinsel hastalık demektir. İyileşme ise kapasitemizi kullanmak, içimizde gizil olarak bulunan güçleri uyandırmak, özümüzün varoluşa çıkmasını isteme ve gerçekleştirme seçimiyle ilgilidir. Ancak o zaman içimizdeki bu gizil güçler, Yüce Allah'ın sürekli bir biçimde yaratmalarıyla fenomen aleminde /bilinç düzeyinde eylemler olarak tezahür edecektir.

Günümüzde ben ötesi psikoloji kapsamında insanın aşkın boyutuyla ilgili sürdürülen çalışmalar, insanın asıl kaynağı ile ilgili bu gerçeği hatırlamasına yöneliktir. Öte yandan Batı'nın İslâm Dünyası'ndaki çalışmalarla yıllar sonra buluşmuş olması sevindiricidir. Zira ilâhî olandan kopuk bir varoluşun anlamlı bir varoluş olmayacağı açıktır.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Salih, *Kur'an ve Laiklik*, Form Yayınları, İstanbul, 2000.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2005.
- ÇAKMAKLIOĞLU, Mustafa, *Muhyiddin İbn'ul Arabi'ye Göre Dil-Hakikat İlişkisi, Marifetin İfadesi Sorunu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- FORDHAM, Frieda, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, Çev. Aslan Yalçın, Say Yayınları, İstanbul, 2001.
- GEBEL, Salih, *Psikoloji Din İlişkisi ve Jung*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, İlahiyat ABD Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Dan.Kasım Turhan, İstanbul, 2003.
- GEÇTAN, Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, 9.b., İstanbul, 2000.
- GROF, Stanislav, *Geleceğin Psikolojisi*, Çev. Sezer Soner, Ege Meta Yayınları, İzmir, 2002.

²⁶ Grof, a.g.e., s.199.

- GÜRSES, İbrahim, "Jung'cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufî Öykülerin Değerlendirilmesi: Sîmurg Örneği", *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 16, Sayı: 1, 2007, s. 77-96.
- İBNÜ'L ARABÎ, *Füsusul Hikem*, Çev. Ekrem Demirli, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2006.
- IZUTSU, Toshihiko, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*, Çev. Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.
- JUNG, Carl Gustav, *Din ve Psikoloji*, Çev. Cengiz Şişman, İnsan Yayınları:89, İstanbul, 1997.
- _____, *Doğu Metinlerine Psikolojik Yaklaşım*, Çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yayınları:321, İstanbul, 2001
- KARACOŞKUN, Doğan, İbn'ül Arabî'de Psikolojik Yaklaşımlar ve Kişilik Çözümlemeleri, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII, 2007, Sayı: 2.
- KAM, Ferit Mehmet ve Ali Aynî, *İbn Arabî'de Varlık Düşüncesi*, İnsan Yayınları:86, İstanbul, 1992.
- Kur'an-ı Kerim Meali, *Son Çağrı Kur'an*, Çev. Salih Akdemir, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009.
- MERTER, Mustafa Dokuz Yüz Katlı İnsan, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÖZDOĞAN, Öznur, *İsimsiz Hayatlar*, Lotus Yayınevi, 2005, Ankara.
- _____, "Ruhsal Yaklaşım ve İnsan", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 6 2005, Sayı: 15, ss. 137-152.
- _____, *Aşkın Yanımız Maneviyat*, Özden Öze Yayınları, Ankara, 2009.
- SPIEGELMAN, J.Marvin, Pir Vilayet İnalet Han ve Fernandez, Tasnim Jung Psikolojisi ve Tasavvuf, Çev. Kemal Yazıcı- Ramazan Kutlu, İnsan Yayınları:93, İstanbul, 1997.
- TAYLOR, Eugene *The Mystery of Personality: A History of Psychodynamic Theories*, New York, 2009.
- UYSAL, Saliha, *Transpersonal Psikoloji ve Din*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE Din Psikolojisi Bilim Dalı, İstanbul, 2007.

Internet

<http://sonmucid.wordpress.com/2011/02/04/kuantum-fizigi-ve-tasavvuf-ayni-seyi-soyluyor/>

http://www.abraham-maslow.com/m_motivation/Transpersonal_Psychology.asp